

Rekenen in de stamgroep

De groepsleider is de sleutel tot het succes

Belinda Terlouw

Jenaplanscholen hebben een uitgesproken visie op onderwijs. In het pedagogisch concept staat niet de leerstof, maar het kind centraal. Het werken in stamgroepen draagt bij aan dit concept. Toch wordt het rekenonderwijs vaak in jaargroepen aangeboden. Niet zozeer, omdat scholen dit willen, maar meer omdat ze niet goed weten hoe je het in heterogene groepen vorm zou kunnen geven. Belinda Terlouw doet aanbevelingen.

Om scholen daarbij te helpen, zijn in Mensenkinderen vanaf januari 2014 vier artikelen verschenen rond het thema Rekenen in de stamgroep (januari, mei en november 2014, maart 2015). Er zijn verschillende impulsen beschreven om teams te inspireren bij het vormgeven van hun rekenonderwijs binnen de stamgroep. Dit vijfde en laatste artikel in deze reeks vat deze impulsen samen, toont hoe een verandertraject eruit kan zien en laat zien hoe de groepsleider in zijn kracht kan komen en het verschil kan maken.

Voorwaarden

De in de voorgaande artikelen beschreven impulsen, bestaan uit vier onderling nauw verbonden thema's. Als team zal je je rekenonderwijs anders moeten organiseren om het rekenen in de stamgroep mogelijk te maken. In de voorwaardelijke sfeer moeten groepsleiders de benodigde kennis en vaardigheden hebben en ook gedrag en houding moeten aansluiten op de nieuwe manier van werken. Schematisch ziet dat er als volgt uit:

Het schema pretendeert niet volledig te zijn, maar laat op hoofdlijnen zien wat er in de voorwaardelijke sfeer aanwezig zou moeten zijn om het rekenen in de stamgroep mogelijk te maken. Alle vier aspecten zijn met elkaar verbonden en kunnen niet zonder elkaar.

Als je als team de stap wilt maken naar het rekenen in heterogene groepen, wil ik je aanraden om een rekenwerkgroep in het leven te roepen onder leiding van een rekencoördinator. Deze groep kan, mits er draagkracht voor is binnen het team, een verandertraject in gang zetten, al dan niet onder begeleiding van een externe deskundige.

Een verandertraject

Teambreed gedragen ambitie

Veranderingen kunnen weerstand oproepen, hoe gewenst ze ook zijn. De factor tijd en ruimte spelen daarbij een grote rol. Groepsleiders zijn bang dat het er allemaal bij komt en voelen zich niet altijd competent genoeg om een dergelijke verandering in gang te zetten.

Organisatie

Het opstellen van een jaarschema met negen blokken van vier weken (drie methodeweken en een projectweek)
Het opstellen van een weekschema (vier lessen uit de methode en een methodevrije dag)
Het is ook mogelijk een jaar- en weekschema op te stellen, waarbij er niet gewerkt wordt vanuit een methode, maar op basis van doelen. Dit verdient aanbeveling.

Kennis

Referentiekader rekenen
Leerlijnen – cruciale leermomenten
Leerdoelen
De methode
Vakinhoud – domeinen
Vakdidactiek – hoe leren kinderen rekenen – handelingsmodel – drieslagmodel
Modellen - strategieën
Automatiseren – memoriseren

Vaardigheden

(kennis en creativiteit koppelen aan praktijk)
Beginsituatie in kaart brengen
Doelgericht en diagnostiserend onderwijzen
Transfers bewerkstelligen (van tellend naar structurerend naar formeel rekenen)
Ruimte bieden aan verschillen (de juiste opdrachten, materialen en vragen)
Verschillen zien
Omgaan met verschillen (de juiste interventies)
Domeinen clusteren

Gedrag en houding

Het beste uit ieder kind willen halen
Nieuwsgierig zijn naar hoe het kind denkt
Nieuwsgierig zijn naar hoe het kind leert
Methode als middel zien en niet als doel
Monitoren
Kinderen laten presenteren
Feedback geven
Evalueren
Samenwerken en samen leren
Reflecteren op eigen groepsleidergedrag

Het is belangrijk dit serieus te nemen. Niet alleen de kinderen verdienen het om zich optimaal te mogen ontwikkelen, ook groepsleiders hebben hier recht op. Dat betekent dat er tijd en ruimte moet zijn om te experimenteren en te leren. Ook moet er een veilige leeromgeving komen waarin de groepsleider mag laten zien wie hij is, waar hij in gelooft, wat hij kan (en nog niet kan) en wat hij weet (en nog niet weet). Het verhaal speelt hierbij een grote rol. We komen hier verderop in het artikel nog op terug.

Als je als team wilt gaan werken vanuit doelen in heterogene groepen, is het aan te raden de methode gefaseerd los te gaan laten. Je kunt beginnen met een aantal domeinen uit de methode weg te laten en die geclusterd aan te bieden aan de hele groep, rekening houdend met de verschillen. Ook kun je kijken welke doelen er per leerjaar op blokniveau behaald moeten worden en de methode als bronnenboek gebruiken om hieraan te werken. Je werkt dan in de heterogene groep aan dezelfde doelen op verschillend niveau.

Beginsituatie bepalen

Voordat je veranderingen in gang zet, is het goed te formuleren wat je aan het eind van het traject wilt hebben bereikt. Belangrijk hierbij is dat er niet alleen einddoelen worden geformuleerd, maar dat de beelden die men daarbij heeft ook gedeeld worden. Soms denkt men in het onderwijs over hetzelfde te praten, omdat men dezelfde woorden gebruikt, terwijl de beelden die men heeft heel verschillend kunnen zijn. Het verdient daarom aanbeveling elkaar zo concreet mogelijk te vertellen hoe het onderwijs aan het eind van het traject eruit zal zien, het liefst in de vorm van een beeldend praktijkverhaal. Een krachtig verhaal geeft antwoord op vijf vragen: Waarom? Waartoe? Wat? Hoe? Wie? (De *Veranderversneller*, Bennebroek Gravenhorst, K., 2015). Als de beelden op elkaar zijn afgestemd en het

team weet wat het wil bereiken, moet er een goede beginsituatie worden vastgesteld. Om te weten waar je naar toe wilt, moet je weten waar je nu staat. Er wordt een beginsituatie geformuleerd op kindniveau en op groepsleiderniveau. Kijk daarbij niet alleen naar kennis en vaardigheden, maar wees ook nieuwsgierig naar wie de ander is, waar hij in gelooft en wat hij wil. De methodiek Kijken naar Kinderen biedt tal van mogelijkheden om dit te doen. Het kind en ook de groepsleider wordt in beeld en op verhaal gebracht met behulp van interviews, foto's en filmclipjes. In *Mensenkinderen* mei 2014 staat uitgebreid beschreven hoe je dit als team kunt doen.

Professionaliseren, monitoren, borgen

Als je weet waar je als team naar toe wilt en waar je nu staat, moet de route daar naar toe worden vastgesteld. Je kunt geen huis bouwen zonder de juiste gereedschappen en zonder een goed plan waarin het huis van fundament tot dak is beschreven. De beginsituatie toont aan wat er nog verbeterd en veranderd moet worden. Daarop kan doelgericht en planmatig geprofessionaliseerd worden. Om te kijken of de theorie op de juiste wijze gekoppeld wordt aan de praktijk, is het belangrijk op de werkvloer te monitoren en daar waar nodig bij te sturen. Ook hierbij zijn concrete praktijkverhalen nodig om zeker te weten dat men het over hetzelfde heeft. Beelden zeggen meer dan duizend woorden en een praktijkverhaal laat zien wie de ander is. Als het gewenste resultaat is bereikt, is het belangrijk dit te borgen in representatieve beelden en verhalen.

Reorganisatie van het rekenonderwijs

In de voorwaardelijke sfeer komen op deze manier de benodigde kennis, vaardigheden, gedrag en houding beschikbaar. Daarna is het tijd om het rekenonderwijs

zo te reorganiseren dat er lesgegeven kan worden in heterogene groepen. In voorgaande artikelen zijn daar aanwijzingen voor gegeven.

De groepsleider doet er toe

Je kunt als team de kennis vergroten en de vaardigheden trainen. Dat zal zeker een verbetering bewerkstelligen. En als gedrag en houding aangepast worden, zal er ook zeker iets gaan veranderen. Maar als het hierbij blijft, dreigt het gevaar van sociaal wenselijk gedrag en verandert er niet echt iets. Men doet wat men denkt te moeten doen, zonder dit echt vanuit zichzelf te doen. Daarom moet de ontwikkeling plaatsvinden in de groepsleider zelf. Een groepsleider zei eens: 'Ik geloof erin dat kinderen in staat zijn zelf na te denken en ik zie steeds vaker dat zij op eigen kracht tot oplossingen komen'. Hij bood de kinderen die ruimte. Niet omdat een ander het gezegd heeft. Hij geloofde er echt in en zag dat het werkte. Marieke Strobbe, organisatieadviseur, gebruikt op haar website een veelzeggend model dat bovenstaande illustreert.

Bron: Marieke Strobbe, www.strobbeontwikkeling.nl

Kinderen en ook groepsleiders zijn autonoom en authentiek. Dit uit zich in wat zij geloven en wat zij zien. Wat je ziet, ben jezelf en door dit onder woorden te brengen, toon je wie je bent.

Je perceptie wordt beïnvloed door wat voor jou belangrijk is. Een simpel voorbeeld. Als je zwanger bent, lijkt het of de hele wereld zwanger is. Jouw eigen zijnstoestand beïnvloedt jouw focus. Dit geldt ook voor het onderwijs. Als jij bijvoorbeeld weet hoe het voelt als je niet gezien wordt, zal je oog hebben voor die kinderen die niet gezien worden. In een verandertraject moet daarom aandacht zijn voor paradigma's en percepties. Laat groepsleiders op basis van beelden rekenverhalen vertellen.

Dit maakt de verteller bewust van wie hij is, hoe hij kijkt, wat hij weet en waar hij in gelooft en dit geeft de ander de mogelijkheid zich met hem te verbinden. Oprechte nieuwsgierigheid naar wie de ander is, kan die ander helpen letterlijk op verhaal te komen. Men helpt elkaar het rekenverhaal sterker te maken.

Er wordt vervolgens gewerkt aan gemeenschappelijke ambities waarin ieders kwaliteiten optimaal tot zijn recht komen. Dit geldt voor kinderen en voor groepsleiders. Het ontspant, verbindt en maakt krachtig. Zo biedt de school een veilige haven waarin kinderen en groepsleiders op verhaal mogen komen om daarna als onafhankelijke, competente, zelf denkende mensen hun eigen weg te gaan vervolgen.

Leren van kinderen

Wat betekent dit voor het rekenonderwijs? Kinderen doen nu meestal na wat de groepsleider hen heeft voorgedaan. Dit komt mede door de toetscultuur, die soms verstikkend werkt voor de ontwikkeling van kinderen. Het systeem schrijft voor wat de kinderen aan het einde van de basisschool moeten weten en kunnen, dus ligt het voor de hand dat groepsleiders daar naar toe werken. In de instructie geeft de groepsleider aan wat hij van de kinderen verwacht. De kinderen doen netjes na wat hen is voorgedaan en als dat lukt, is iedereen tevreden.

Met 'leren' heeft dit weinig te maken, het is eerder een vorm van sociaal wenselijk gedrag. Dat kan niet de bedoeling zijn. We willen immers niet dat kinderen kopieën worden van de groepsleider.

Als we kinderen zien als autonome en authentieke denkers, is het niet wenselijk dat ze steeds nadoen, wat hen is voorgedaan. Veel interessanter is het om ze te bevragen in situaties die nieuw voor ze zijn. Het is daarom juist goed om ze de ruimte te bieden te laten zien wie zij zijn in situaties waarin zij niet geschoold zijn. Dan wordt beter zichtbaar hoe ze denken. Zeker als je ze ook nog eens vraagt te vertellen hoe ze denken of ze uit te nodigen hun denkproces te verbeelden in visuele representaties.

Zichtbaar wordt dan wat ze al weten en wat ze nog hebben te leren. Daar kan veel onderwijstijd mee gewonnen worden en maakt het rekenen in heterogene groepen gemakkelijker.

Waarom wachten met een toets als je alles uit de methode aan bod hebt laten komen? We leven in de illusie dat de kinderen eerst een aanbod moeten hebben gekregen, voor je ze erop mag bevragen. Waarom niet voorafgaand aan het aanbod toetsen wat ze kunnen? Je kunt je als groepsleider dan veel beter richten op wat nodig is. In de stamgroep cluster je vervolgens groepen kinderen met gelijke onderwijsbehoeften.

Als je kinderen bevraagt in situaties waarin ze nog niet geschoold zijn, voelen zij zich uitgedaagd. Ze mogen zelf denken en hun analytisch en creatief vermogen volop benutten om tot oplossingen te komen. In de stamgroep in heterogene groepen werken aan een rijk wiskundig probleem waarvan het antwoord niet al bij voorbaat vast ligt, werkt motiverend en sterkt kinderen in hun competentiegevoel. Bovendien doet het recht aan de vaardigheden die in de toekomst van onze kinderen worden verwacht (21st century skills): het goed kunnen samenwerken, construeren van kennis (het combineren van nieuw opgedane kennis met wat je al weet), het gebruik van ict bij het leren, probleemoplossend denken en planmatig werken.

Als je het kind als uitgangspunt neemt binnen het rekenonderwijs en niet het aanbod en je weet welke doelen je hebt te bereiken, ligt het voor de hand om niet in leerjaren te werken, maar in de stamgroep. Als je daarbij ook nog eens vertrouwen hebt in het zelfstandig leervermogen van kinderen, kun je als groepsleider de kinderen in je stamgroep steeds meer de regie over hun eigen leerproces geven. Dat biedt de mogelijkheid om meer tijd in te ruimen om te observeren en de juiste vragen te stellen en impulsen te geven. Het kan ook het beeld dat kinderen van rekenen hebben een beetje bijstellen. Volgens de kinderen is rekenen namelijk sommen maken. Als je kinderen vraagt hoe zij leren rekenen, geven ze aan dat de groepsleider voordoet hoe je de sommen moet oplossen. Door het maar vaak genoeg te doen zoals de groepsleider het heeft voorgedaan, leer je vanzelf rekenen volgens hen. En als je het niet snapt, legt de groepsleider het gewoon nog eens uit. Maar is dit wat we met het reken-wiskundeonderwijs beogen? Zo blijven kinderen afhankelijk van de instructie van de groepsleider en dit bemoeilijkt het rekenen in de stamgroep. Reken-wiskundeonderwijs is meer dan sommen maken! Het is een vorm van denken en denken doe je zelf. Ooit zei een kind tegen mij: 'Als je me niet zelf wilt laten denken, stel me dan ook geen vragen meer!' Een uitspraak die een tegel verdient, die in alle klaslokalen zou moeten hangen.

Belinda Terlouw is hogeschooldocent aan de Katholieke Pabo Zwolle, trainer en consultant en projectleider van Kijken naar Kinderen. Samen met Maaïke Verschuren ontwikkelde zij een begeleidingstraject rekenen-wiskunde voor jenaplanscholen die in de stamgroep willen rekenen.

www.kpz.nl

www.kijkennaarkinderen.nl